

BUITEN

19^e JAARGANG N°. 40.

ZATERDAG 3 OCTOBER 1925.

Foto R. H. Herwig.

STRAATJE TE DE RIJP.

Redacteur: Mr. A. LOOSJES.

INHOUD:

MARIANNE HOOGLAND, DOOR MARIE VAN ZEGGELEN (14).	BLZ. 470
VERLANGEN (GEDICHT), DOOR G. L.	471
DE RIJP, DOOR R. H. H., GEÏLLUSTREERD BLZ. 469, 472—474	
HET ST.-NICOLAASBEELD DER „OUDE KERK”, DOOR F. W. DRIJVER	BLZ. 473
KOSTBARE GRASSEN, DOOR A. J. VAN LAREN, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 473 EN 475
EEN HERINNERING UIT DE ZUIDELIJKE BATAKLANDEN, DOOR P. T. W., GEÏLLUSTREERD	BLZ. 475—479
DE PORTUGEESCHE SYNAGOGE, DOOR R. V. O.	BLZ. 478
OP LEVEN EN DOOD, NAAR HET ENGELSCH DOOR CHLS. G. D. ROBERTS (22).	479
DADELPALMEN, ILLUSTRATIE	480

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Men gelieve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseeren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74—76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie” of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten”. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken beleefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Afzonderlijke nummers: Prijs 40 cts.

MARIANNE HOOGLAND

door

14) MARIE VAN ZEGGELEN.

„Ik zou haast zeggen dat het een maaltijd voor Evert Jan Breecamp was, Antje,” zeide oma, „je hebt al zijn lievelingskostjes.”

„Het is een list, Oma, Moeder laat haar zonen promoveren en thuis komen alleen om feestmaaltijden aan te richten en Opa te fuiven,” zeide Tom.

„Dan ben jij te vroeg gekomen, Tommy!”

„O ja, mijn feestmaaltijd komt nog. Nu ben ik er eigenlijk nog niet.”

Tom moest nu vertellen hoe zijn onverwachte komst plaats had gehad. „Heel eenvoudig. Mijn lieve hospita had me juist gezegd: „Herrchen Cogver, hier ist Ihre Leibspeise—Sauerkraut mit Würstchen”, toen oom's telegram kwam. „Kom voor mijn rekening over promotie feest David, blijft geheim, telegrafer trein.” Ik als 'n haas spoorboekje nagekeken, koffertje gepakt, mond vol gepropt met een hap zuurkool. De juffrouw sloeg 'r armen in de lucht. „Aber Herrchen Cogver, Ihre leibspeise! ach du lieber Gott!” Ik was weg voor ze wist. Mischien staat ze nog bij mijn Leibspeise.....”

„Oom Piet, we drinken op oom Piet!” stelde oma voor, wier hart oom gestolen had door deze verrassing. „Ja, ja,” viel moeder Antje bij. „Oom Piet, blijf zitten, we komen bij je.” Allen stonden op, er begon een rondgang naar oom Piet. Zelfs oude Grootmama kwam aan den arm van haar zoon bij Oom Piet om te klinken; Floris wilde Marianne zijn arm aanbieden om den rondgang te doen, maar De Rave was hem voor geweest en hij zag hoe het meisje met stralende oogen en het glas in de hand, aan den arm van den student langs den overkant der tafel ging en hij hoorde haar hoog zuiver stemmetje boven de anderen zingen:

„Oom Piet, oom Piet,
Wil luistren naar ons lied.....”

Nu ging na deze algemeene bewegelijkheid, de kip met compôte rond door de goede zorgen en witte handschoenen van Daatje en Gerrit. Grootpa Breecamp vond dit het oogenblik David en zijn paranimfen te gedenken.

Omgeven door een mees en raaf
Blijv' gij, mijn jongen, immer braaf.
Zij zullen op u passen.
De raaf zal door zijn krassen
De mees door tjilpen, kond u doen,
Wanneer gevaar dreigt in den noen,
Houdt beiden, David, hoog in eer
Dat zegt u deuze oude heer.

Er werd nu weder met den ouden heer geklonken, daarna tikte Mees aan zijn glas en zeide: „Mejuffrouw Marianne Hoogland heeft het woord.”

Moeder Antje zag haar dochter verrast aan. Dat had zij niet gedacht. Ieder zag in verwachting naar het meisje met de guitige kuiltjes in de wangen, dat evenals haar vader, met de hand aan het glas, begon:

Ik wilde niet een enkel woord

U zeggen broer.....

doch Tom's stem viel opeens in: „'t Is ongehoord! Als dat ein Deutsches Mädchen war” en Marianne beet hem vinnig toe: „Houdt jij je groote mondje maar! Ik wil hier ook een woordje spreken!”

„'t Is goed, zacht poesje, blijf niet steken!” bromde Tom.

„Die Tom!” zeide Tante Eline. „Hoe is 't mogelijk....” maar ze zweeg plotseling, begrijpend dat het hier een gefingeerde twist tusschen broeder en zuster was. Een luid applaus weerklonk toen de twisttoast ten einde was en Tom met Marianne samen, broer David huldigden door hem hand in hand een boek aan te bieden: La bonne Chanson van Verlaine, zijn lievelingswensch. David gooide zijn servet neer en kuste zijn zuster en hij schudde Tom de hand. „Dank jullie wel! Allemachtig aardig.”

„En nu ik toch sta, wil ik alle aanwezigen, in het bijzonder mijn vader die me in staat stelde dit feest te vieren en mijn lieve moeder Antje, die er zooveel jolijt aan gaf, bedanken voor de groote feestvreugde, die ze mij bereid hebben en voor de hartelijke woorden die tot me gesproken zijn. Als ik die woorden niet beschaam, zal hiertoe hebben bijgedragen de vriendschap en steun die ik aan mijn beide paranimfen Mees en De Rave, de twee beschermvogels, te danken heb.”

„Als wij nu de koffie eens in den tuin gebruikten,” stelde moeder Antje voor.

„Ja, o ja! Dat is een idee!” werd er door elkaar geroepen. Het was zulk een prachtige zomeravond, dat zelfs de oude Grootmama, door Grootpa Breecamp in een zijden sjaal gehuld, aan zijn arm mede ging.

Het atelier van moeder Antje stond open en de groote tafel was daar thans ontruimd van schilderattributen. Daatje had er het groote blad met koffie neergezet en de sigaren wachtten ook. Alles vergaderde hier eerst om de koffie te genieten. Oma Breecamp, de handjes in extase op de kanten sjaal, gingde wanden langs om de studies van haar dochter en kleindochter te bewonderen. „Dat is goed, Antje! die bos asperges met de groene kan er achter! Wat, niet van jou? Warempel van onze kleine Marianne! maar dat is goed, prachtig! Waar is 't meisje?” Het meisje kwam bij Oma en moest haar teekeningen laten zien, die in een portefeuille bijeen waren. Grootpa en Grootmama Hoogland zetten er zich bij neer en dominé Hoogland nam zijn dochter bij den arm en zeide: „Ja oma, zij gaat schilderen net als 'r moeder, nie waar, Jannetje.”

Jannetje gaf geen antwoord; ze liet maar de eene tekening na de andere zien, stillevens en studies buiten. „Waar heb je dit alles nu gedaan, kind?” vroeg Grootpa. „Thuis, buiten bij Rijswijk en op de academie.”

Moeder Antje glunderde. Het was haar illusie verwezenlijkt dat haar kind dien kant opging!

„Mevrouw, mijnheer, dames!” de stem van Mees klonk van buiten, „wilt u allen als 't u blijft in den tuin komen. Er is iets bijzonders te zien.”

Marianne sloot gehaast de portefeuille, vlugger dan de anderen liep ze de binnenplaats op, de laan in die naar den tuin voerde.

Mees kwam naast haar loopen, hij vatte haar bij den arm.

„Ga maar mee, Marianne, ik zal je een goed plaatsje geven.”

„Wat is er toch?” vroeg ze.

„Iets heel bijzonders, kleintje.”

Het begon reeds te schemeren en den tuin naderende, zag ze achter bij het prieel roode, groene en oranje lampions kleuren. Wie had dat gedaan?

„Hebt u daar voor gezorgd?”

„Wat ben je deftig tegen me, wil je ook niet je tegen me zeggen, zooals tegen De Rave?”

„Ik heb ook geen Bruderschaft met u gedronken.”

„Die verbroedering kan ook wel zonder glazen. Trouwens ik wil je broertje niet zijn, hoor meisje, er zijn zusters genoeg in de wereld.”

„Hebt u zusters?”

„Wil je het als je blijft nog eens zeggen?”

„Heb je zusters?”

„O ja, een, een vreeselijk deftige zuster, laten we daarover maar niet praten.”

Bij het hooge tuinhok kwam De Rave hen tegemoet.

„O meneer Bas, duurt het daarom zoolang eer het gezelschap komt?”

„Antonius, hou je mondje en roep je de dames en heeren nog maar eens, die lang werk hebben.”

„Jij bent de ceremoniemeester, vriend, geef mij deze dame maar over.”

„Denk er niet aan. Deze dame is voor 't verdere deel van den avond onder mijn speciale hoede.”

Marianne poogde haar arm uit dien van Mees los te maken, doch dat gelukte haar niet. „Toe, laat mij alleen gaan!”

„Als je 't heel lief vraagt.”

„Als je, als je blijft.”

„Lieve Bas.”

„Nee, dat zeg ik niet.”

„Dan blijf je gevangen!”

De Rave was aan haar andere zijde gekomen. „Krijg ik ook een arm, Marianne?”

Tot haar eigen verwondering legde Marianne dadelijk haar hand op De Rave's arm, onmiddellijk werd de druk aan den anderen kant iets minder. Zij liep nu tusschen de twee paranimfen in alsof het iets zeer gewoons was, zoo met twee heeren gearmd te loopen. Het was zoo mal, vond ze, beteekende dit nu, als een groote dame behandeld te worden? Maar toen ze in den tuin waren, stond zij stil. Hoe mooi! Overall kleurden de lampions tusschen het groen. Bij de twee populieren hing een slinger kleine rood en witte lichten van den eenen stam naar den anderen. Tusschen de Rhododendrons leken sterren gezaaid en om het prieeltje was een krans van veelkleurige lampions.

David, Floris en Tom schenen daar te zijn, want ze hoorde hun stemmen en er waren nog meer menschen. Waar kwamen die allen vandaan?

„'t Is een ovatie aan je broër”, zeide Anton de Rave.

Een ovatie! dat klonk deftig. Zij die in het atelier gebleven waren, naderden nu ook. Grootpa Breecamp voetje voor voetje met Grootmama Hoogland. Oma Breecamp aan den arm van Vader, moeder met oom Doornbos en Tante Eline.

„Halt”, zeide Mees, „nu wachten wij even tot het gezelschap voltallig is met oom Piet!”

„Er is een ovatie! Grootpa!” zeide Marianne opgewonden.

„Zoo? voor David. En van wien?”

„Van wien! ja meneer Breecamp, 't zijn hooge gasten, ze komen uit een hemelsch oord!”

„Duwekaters! daar hoor ik niet bij!”

„U hoort er wel bij, ouwe Grootpapatje!”

Maar de uitroepen der andere gasten overstemden alles. Ieder was verrast opeens den kleurig verlichte tuin te zien.

„Daar wisten we niets van,” zei moeder Antje.

„Floris heeft 't plan bedacht, mevrouw, hij had zijn handlangers, en die hebben, terwijl wij aan tafel zaten, den tuin herschapen in.”

„Een hemelsch oord,” zeide Grootpapa — „en waar zijn nu de hemelingen?”

„Gaaf u allen maar naar 't prieel, naar 't prieel!”

Het werd vol in 't prieel, want al was het groot in zijn soort, er dienden nu toch veertien menschen in plaats te nemen. David, Tom en Floris hadden er stoelen en bankjes heen gebracht.

„Ze staan amphitheatergewijs, ieder moet goed zien!” zeide Tom.

„Wat zullen we toch zien?” vroeg de oude Grootmama.

„Het is juist zoo heerlijk dat 't een verrassing is!” meende Oma Breecamp.

„Moes,” vroeg Marianne aan haar moeders oor, mag ik Geesje en Da hier ook halen?”

„Ik heb al gezegd dat ze hier moesten komen als ze klaar zijn, want ik begreep dat er wat te doen was.”

„Marianne, hier is een mooie plaats voor je,” riep Mees.

„Op de tafel? goed, wie helpt me even?”

Er strekten zich vier handen uit om Marianne er boven op te helpen. Daar wachtte een voetkussen tot zitplaats.

„Is de tafel wel sterk genoeg voor je allen?” vroeg Dominé Wijbrand.

„O jé, als een rots, dominé, en als ik merk dat ie wankelt, zetten we De Rave er af.”

„Je meent: zetten we Mees er af.”

„Daar zijn de vogels weer aan 't kibbelen!”

„Sst! daar komt wat!” meende David, die als de bejubelde voor aan de voeten der beide Grootmoeders zat.

Achter het rhododendronboschje bewoog zich een licht. Het kwam snel nader, zacht schommelend in de hoog geheven hand van een lichte gedaante, die plotseling haar snellen loop staakte toen zij voor het prieel gekomen was. Het hoofd droeg een hoed van zilverpapier, voorzien van kleine vleugels, ook aan de voeten waren vleugels gebonden. Een maliënkolder, een spannende beenbekleding, een laken over den schouder geworpen, een staf in de hand voltooiden het costuum.

„Aanvaard den groet uit hogere gewesten,

„Gij gasten aan den disch van dit gezegend huis!

„Hij die mij zond van uit zijn hemelveste,

„Is Kronos' groote zoon, ons aller koning Zeus!”

Marianne herkende Floris'stem. 't Was waar, hij was er zoeven niet toen allen in het prieel plaats namen. Dit herinnerde zij zich nu eerst. Waarom had Floris haar niets gezegd van deze verrassing? Vreemd! Het drong even tot haar door, pijlsnel om 'r dadelijk weer los te laten, dat hij haar buurman was geweest aan tafel en zij zoo weinig met hem gesproken had. Nu ja! maar Floris kende ze immers zoo goed; hij kwam dagelijks aan huis, hij hoorde bij de familie. Wat zeide hij nu? Zij zag opmerkzaam naar zijn jong frisch gezicht, fantastisch beschenen door de rood gekleurde lampion, die als een bloem boven zijn hoofd zweefde. Zij boog zich voorover en bemerkte door die beweging, dat een hand haar arm omklemde. Dat deed Mees, zij wist het zeker, maar 't gaf niet zich aan dien greep te ontrukken, bovendien, zij wilde luisteren:

„Twee vrouwen van d'Olymp,” ging Floris' stem voort,

„Wier komst ik u moet melden,

Staan aan de ingangspoort van dezen schoone hof.

Zij willen hulde bién aan een dier jonge helden,

Voor wien zij need'rig daalden, rakend 't aardsche stof.

Ik, zoon van Zeus, Hermes, de snelste looper,

Van godenkring de dienaar, god van jeugd en kracht,

Ik roep: „Klink op, gij harp en luit, bazuin van koper,

Geleid godinnen voet in dezen aardschen nacht!”

Daar klonk werkelijk de heldere toon der klaroen door destilte.

Hermes hief zijn lichtbloem hoog op en als kwamen ze uit het donkere rhododendronboschje, verschenen plotseling drie in witte lakens gehulde gestalten, welke zich naar het grasperk voor het prieel begaven. (Wordt vervolgd)

VERLANGEN.

Een dorrend herfstblad komt naar binnen zweven

En spreekt van rouw om 't einde van het jaar.

Het spreekt van boomen, die schuw-angstig beven,

Wanneer de herfstwind huilt zijn droeve maar! . . .

Het spreekt van zomer, die niet is gebleven

En van de herfst die weldra zal vergaan.

Van bonte vlinders, die nu niet meer zweven

En bloemen, die nu zachtjes slapen gaan. . . .

Het wil mij troosten met een nieuwen zomer

Die daar reeds schemert in een ver verschiep.

Maar winter met zijn barre kou zal komen

En zal mij maken tot een droeven droomer

En mij doen zingen 't smachtend zomerlied,

Zacht begeleid door 't schreien van de boomen. . . .

G. L.

Foto R. H. Herwig.

DE RIJP. SCHILDERACHTIGE BRUGGETJES LEIDEN NAAR ZIJSTRAATJES.

DE RIJP.

EEN simpel krantenberichtje draagt de schuld van dit artikel. Daarin lazen we van den bloei der vruchtboomen in de Beemster. Deze zou zelfs niet onderdoen voor de bloesemweelde van de Betuwe. Graag bekennen we, dat we niet teleurgesteld werden. Komend van het landelijke Purmerend, zisten we meteen in den tuinbouwhoek. De naam van een uitspanning vertelt het ons reeds dadelijk als we het nog niet mochten weten. Langs een der eerste zijwegen — de Volgerweg — prijken appel en peer in vollen bloei. Zware boomen langs den slootkant vormen één groot bouquet. Bij „Zwaansvliet” vooral zijn de appelboomen verrassend mooi. ☼ Onwillekeurig dwalen we verder den polder in, zoekend naar meerdere bloesempracht. Bij elke boerderij schier vinden we bloeiende vruchtboomen. Wat vormen enkele oude gevels een bloeiende vruchtgrond voor de teere bloesemkleuren! Zoo komen we op den Rijperweg. De tuinbouwhoek ligt grotendeels achter ons, toch noodden de aardige wegen, die de lage landen in vakken als van een dambord verdeelen, tot verder doorrijden. Midden-Beemster — het welvarende centrum van dezen grooten polder — ligt reeds ver achter ons, als een wegstijging in de verte ons 't eind van de droogmakerij doet vermoeden. Even later staan we dan ook aan de westelijke ringvaart. ☼ Een miniatuur jaskertje — molentje van het kleinste model — tracht een gedeelte van de buitendijksche gronden ten zuiden van de brug, die hier over de ringvaart ligt, droog te houden. Vlak aan de overzij een aardig dorp. Even een kijkje nemen! Zoo komen we in het schilderachtige De Rijp. ☼ Langs de straat, waardoor we het dorp binnenrijden, typische gevels, geheel of gedeeltelijk van hout, die iets bijzonders doen vermoeden. Vooral de bovenpuien vragen onze belangstelling. Zoo bouwt men tegenwoordig niet meer. Zij wijzen op een geschiedenis, waarschijnlijk van grootheid

en bloei. Is het wonder, dat we de oude geveltjes met meer interesse beschouwen? Dan — bij een zijweg links, aan een soort pleintje, een mooi Raadhuis. Dat is te mooi voor een gewoon plattelandsdorp, al ziet het er ook welvarend uit. Een gevelsteen aan den noordelijke gevel vermeldt de beroemde waterbouwkundige Jan Adriaansz. Leeghwater — drooglegger van eenige meren — als ontwerper van het fraaie gebouw, dat in 1632 voltooid werd. De hoofdgevel met bordes vinden we aan het pleintje. Daar prijkt het wapen van De Rijp: twee gekroonde haringen op een veld van azuur. Boven dat wapen een steen, waarop een haringbuis. 't Wapen en de steen duiden op zeevisscherij. Vinden we aan het schilderachtige grachtje, dat evenwijdig aan de hoofdstraat loopt ook niet een pakhuis, „de Walvisch” genaamd? Loopt aan de hoofdstaan een huis met opschrift „Lijnbaan de Poel”? Maar aan den anderen kant, 't is toch onmogelijk, dat een plaats, zoo ver van zee gelegen, aan haring- en walvischvangst gedaan zou hebben. De oplossing ligt in de wordingsgeschiedenis. ☼ Ons land, dat weten we, zag er vroeger heel anders uit dan thans. Vooral het tegenwoordige noorderkwartier van Noord-Holland had een heel ander aspect, ook na het ontstaan van de Zuiderzee uit het Flevo Lacus en de latere Almere. Tot in de 17e eeuw drong onze binnensee ver in het noorden van deze provincie op. Alkmaar lag feitelijk aan zee, of liever aan een binnenwater, dat met de Zuiderzee in open verbinding stond. De Purmer-, Beemster- en Schermermeren waren een onderdeel van dit binnenwater. Daarin lag een laagveeneiland, dat — van dijken voorzien — gelegenheid tot woonplaats bood. Behoefte het ons te verwonderen, dat daarop visschiersplaatsen ontstonden, waaruit handelscentra groeiden? Vooral na de uitvinding van molens om de lage landen van het overtollige water te ontlasten, werd de streek beter bewoon-

baar. Graft ontwikkelde zich tot een flinke plaats. In de oostelijke buurt van dat dorp woonden visschers, die hun bedrijf uitoefenden op het Beemstermeer en andere binnenwateren. Die buurt groeide allengs en kreeg den naam De Rijk. En 't zou niet lang meer duren of de buurtschap groeide de hoofdplaats boven 't hoofd. Toen Graft en De Rijk ten slotte niet meer harmonieerden, scheidde de laatste plaats zich af; voorloopig in 1605, voor goed in 1607. De haringvangst bracht de nieuwe nederzetting tot welvaart, terwijl ook de walvischvangst het hare deed. 't Schijnt, dat reeds in 1467 in De Rijk een kapel gebouwd werd, die in 1529 door een kerk werd vervangen.

(Slot volgt).

R. H. H.

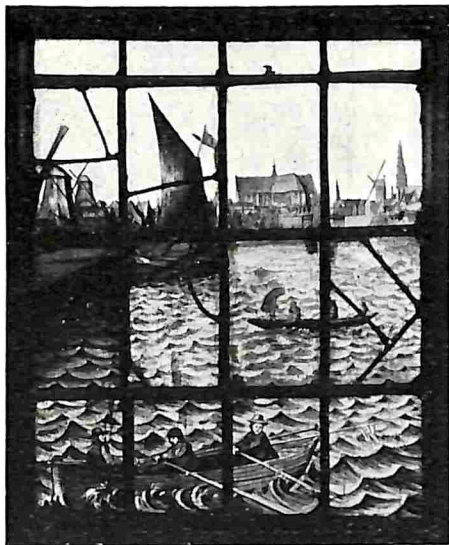
Het St.-Nicolaas beeld der „Oude Kerk”.

OP „Kersavond”, d.i. daags voor Kerstmis van het jaar 1522, lieten, zooals Casparus Commelin in zijn „Beschrijving der Stad Amstredam” vermeldt, de Kerkmeesters van de Oude Kerk een beeld van den Patroon van dit heiligdom, St.-Nicolaas, ter zijde van het koor plaatsen, dat ruim zes en twintig pond woog en aan zilver en fatsoen (= arbeidsloon) 948 Caroli guldens kostte. ☒ Aan dit beeld zou slechts het kort bestaan van een halve eeuw beschoren zijn. In het rampzalige jaar 1578 was Amsterdam, dat de Spaansche zijde had verlaten, door schaarsheid en duurte van levensmiddelen, „ter kele toe benauwd”. De Raad, ten einde raad, wist niet beter te doen dan uit het „kostelijk doode beeld tot medehulp der arme levenden”, zooals Commelin zegt, in den letterlijken zin des woords „geld te slaan” door het te laten versmelten tot noodmunten. ☒ Deze waren vierkant van vorm en vertoonden aan de eene zijde een rond stempel met het Amsterdamsche wapen, door leeuwen geflankeerd en bekroond met de keizerskroon, terwijl er het jaartal 1578 op aangebracht was. Boven den ronden stempel was een vuurstaal afgebeeld, zijnde een der schakels van de ketting der Orde van het Gulden Vlies. Op de keerzijde stonden in een krans van bladeren, de letters P—AR—ET—FO, zijnde een afkorting van de Latijnsche woorden Pro Aris Et Focis, hetgeen letterlijk zeggen wil: „Voor Altaren en Haardsteden”, als aanduiding van de woonplaats der gezinnen, en dan overdrachtelijk de beteekenis heeft van wat wij verstaan onder het woord „bevolking”. Deze in Januari geslagen munten werden door de stedelijke Overheid in Februari in waarde verhoogd, onder belofte dat zij na verloop van een jaar tot dien hooger prijs ingewisseld zouden kunnen worden. ☒ Door dien tijdelijken maatregel trachtte de Overheid tegemoet te komen aan het bezwaar van de duurte der levensmiddelen. Zoo heeft de „goede Sint” zijn reputatie gehandhaafd en is inderdaad goed doende rond gegaan in de benauwde veste, welke hem al beschermheilige had verkoren.

F. W. DRIJVER.

KOSTBARE GRASSEN.

ER is geen plantenfamilie, welke die der grassen in belangrijkheid voor den mensch kan evenaren. Zonder haar zou het menschelijk bestaan in zijn tegenwoordigen vorm onmogelijk zijn; het is daarmee ten nauwste verbonden, ja, daarvan ten eenenmale afhankelijk. Inderdaad, wat zou de menschheid zijn zonder granen, d.w.z. zonder brood! De verschrikkelijke hongersnooden in China en Br.-Indië, die zich schier periodiek herhalen, als de oogsten van rijst en andere granen mislukken of ontoereikende zijn, de recente, ontzettende hongersnood in Rusland, hebben dit ons op ontstellend-overtuigende wijze doen zien. De kostbaarste gave des Hemels aan de menschheid zijn inderdaad de grassen, zooals we die kennen in de granen: de tarwe, de rogge, de gerst, de mais, de rijst, de haver, enz. Schier overal op de wereld, waar menschen wonen, en waar atmosfeer en bodemgesteldheid plantencultuur mogelijk maken, worden granen verbouwd, en dit is, zij het in primitiever vormen, zoo geweest sedert onheuglijke

GEDEELTE VAN EEN DER RAMEN IN DE KERK TE DE RIJP, MET GEZICHT OP ALKMAAR.

zijn door vondsten uit den lateren Steentijd van Midden-Europa aangetoond, rogge, haver, spelt en giest door Midden-Europesche vondsten uit het Bronzen tijdperk. Naaldlooze tarwe werd reeds in het oude Egypte verbouwd en de Homerische tijd kent reeds uitgestrekte cultures van spelt en tarwe. Ook tweerijige tarwe is voor het oude Egypte aangetoond, de „olyra” en „zea”, waarvan Herodotus spreekt, in het oude Testament, „kussemet”, en door de oude Romeinen „far” of „ador” genoemd. Unger wees tarwekorrels aan in de ruim 5000 jaar oude Pyramide van Dahschur bij Sakkara. ☒ Ook de Romeinsche vondsten van Aquileja bevatten tarwekorrels, terwijl Kelten en Germanen reeds spelt ver-

Foto R. H. Herwig.

DE RIJP. EEN AARDIG DORPSKIJKJE.

bouwden, vóór hunne aanraking met de Romeinen. ☞ In Azië, het vermoedelijke land van oorsprong der tarwe 1), wordt dit graan sedert overoude tijden gekweekt, en onder de vijf heilige planten, welker vereering Keizer Ehen-bung in China, 2800 jaar vóór Christus, voorschreef, bevond zich ook de tarweplant. ☞ Wat de roggecultuur betreft, is Plinius de eerste die dit graan als „secale” of „asia” vermeldt, als cultuurgewas in den Noordelijken Alpengordel. De gerst is almede een zeer oude cultuurplant, en werd, evenals tarwe voor Midden-Europa, reeds uit den Steentijd aangevoerd. De oude Egyptenaren verbouwden haar reeds en bereidden er een drank (Zythos) uit, die met ons bier op een lijn te stellen is; en de Babyloniërs bereidden reeds 2800 jaar voor Chr. uit dit graan een voerdt van bier, terwijl de paarden met gerst gevoederd. Haver, terwijl de er niet. — De oude Romeinen bakten brood van gerstemeel, welk gebruik later door de voorkeur voor tarwebrood verdrongen werd. ☞ Haver schijnt als cultuurplant niet zoo oud als tarwe en gerst; over haar eerste intrede in de cultuur is althans niets met zekerheid bekend. De Steentijd leverde uit Midden-Europa geen havervondsten; eerst het Bronzen tijdperk bracht die in de paalbouwwondsten der Zwitserse meren en de grafvondsten bij Wittenberg. De oude Egyptenaren, Grieken en Romeinen kenden de plant, maar verbouwden haar zeer weinig. Bij de Germanen stond zij in hooge eere. ☞ De intrede der gerst als cultuurgewas reikt dus duizenden jaren terug. Aanvankelijk zal de primitieve mensch zich met de korrels van in het wild groeiende, grootvruchtige grassen gevoed hebben, tot hij er geleidelijk toe kwam, die kostbare voedselplanten te ontzien en te beschermen, waarmede de eerste grondslag gelegd werd van de graancultuur der menschheid. Door de wenteling van eeuwen heen zijn bij de verschillende volken en volksstammen zoo talloze rassen ontstaan, die door de menselijke cultuur geleidelijk verbeterd werden. Vele van die rassen zijn zuiver plaatselijk gebleven, waaruit onzer dagen, door selectie der beste individuen, de edelste rassen afzonderde, of, door kruising, de beste eigenschappen van verschillende rassen in nieuwe edele rassen heeft weten te vereenigen. ☞ De granen zijn oorspronkelijk planten der steppen; de bouw, zelfs die der meest veredelde cultuurrassen, wijst daar nog op. Ze bezitten een dikke opperhuid, die arm is opgerichte houding der bladen en de blauwachtige berijping bij vele graansoorten, wijzen op bescherming tegen verdamping, zooals dit bij xerophile planten vaak het geval is. ☞ Maar, er is nog een kenmerk, dat bij een enkele graansoort nog wijst op een uit den wilden staat in stand gebleven eigenschap; dat is de broosheid of breekbaarheid der aarspil. — De aan de granen verwante, wildgroeiende soorten, laten, bij rijpheid, de aren in stukken uiteenvallen. Wilde roggevormen met breekbare as of spil, treft men aan in de bergen van Zuid-Spanje, Sicilië, Dalmatië en Griekenland, tot in Midden-Azië, t.w. *Secale montanum*, *S. anatolicum*, *S. dalmaticum*, *S. fragile*. Onder welke men den stamvorm onzer rogge te zoeken heeft. Bij wilde haver breekt de aarspil in enkele stukken doormid-

den. Het breken wordt bij de meeste soorten veroorzaakt door uitdroging, maar de haveraren zijn van dit proces onafhankelijk. ☞ Zulke aargedeelten zijn voor de verspreiding door den wind beter toegerust, dan de afzonderlijke vruchtkorrels. Die breekbaarheid van de aarspil is bij de cultuurgranen verdwenen, maar bestaat alleen nog bij de Spelt (*Triticum Spelta*), wier aren bij rijpheid gemakkelijk in stukken breken. Daarom moet de juiste tijd geoogst gevaar anders van groot verlies, op den jaartijd geoogst worden. Spelt wordt ten onzent in Zuid-Limburg wel verbouwd, maar in Spanje. ☞ Als een der stamvormen van de gekweekte haver, wordt de Vloghaver of Oot, *Avena fatua*, beschouwd, welke vrij algemeen op bouw- en korenland als een éénjarig onkruid voorkomt; maar mogelijk zijn daarbij ook andere soorten betrokken, als *A. sterilis* en *A. barbata* uit Noord-Afrika en Zuid-Europa. Haver wordt thans overal in Europa verbouwd. Dit graan verlangt een stevigen, van nature vochtigen bodem. Er zijn ook van haver vele lokale rassen in cultuur; het meeste worden in Europa zomerrassen gekweekt, wijl winterhaver voor koude gevoeliger is; deze is wel in de warmere gedeelten van Midden-Europa in cultuur. ☞ Haver onderscheidt zich van alle andere graansoorten door de pluimvormige aren. Zij opent de bloempjes des middags van 2 of 3 uur af. Ook rogge is gemakkelijk van andere graansoorten te onderscheiden, en wel door de lange, buigzame halmen. De aren zijn oorkroonkafje van elk bloempje loopt in een lange kafnaald uit. ☞ In de rijpe aren staan de korrels in vier lengterijen, zoodat de aar gewoonlijk vierkantig schijnt en vrijwel overal even dik. ☞ De rogge goldt tot in de laatste eeuw als een vormarme graansoort, maar in den lateren tijd is het gelukt ook van de rogge goed onderscheiden, zuivere rassen te kweken. — Rogge groeit goed op lichte gronden, en wordt veel in ons land gekweekt, o.a. in Drenthe 2). Geheele velden ziet men er met rogge bezaaid. Zulke velden bieden in den voorzomer, als de rijzige halmen buigen onder den wind, een aantrekkelijk schouwspel. In golven strijkt de wind over de rogge-akkers, en men kan inderdaad van golvende akkers spreken. En nog mooier is het, als de rogge bloeit en het stuifmeel als rook uit de roggeakkers op den wind wegdrijft. Altijd is het de wind, die bij de granen het stuifmeel moet overbrengen naar de verschillende aren, om de bestuiving te bewerkstelligen, en daartoe zijn, zooals bij alle windbloemen, dan groote massa's stuifmeel noodig om de bevruchting der bloempjes te verzekeren. De bestuiving toch bij rogge is altijd kruis- en gaat voort tot in den ochtend aan met geopende bloempjes; het openbreken der roggebloempjes wordt veroorzaakt door twee lichaampjes in de bloempjes, die tusschen het vruchtbeginsel en de onderste bloembekleedselen zitten. Deze lichaampjes zwellen n.l., door intreding van water in de cellen, bolvormig op en dringen

Foto R. H. Herwig.

DE RIJPS HOOFDSTRAAT.

het, als de rogge bloeit en het stuifmeel als rook uit de roggeakkers op den wind wegdrijft. Altijd is het de wind, die bij de granen het stuifmeel moet overbrengen naar de verschillende aren, om de bestuiving te bewerkstelligen, en daartoe zijn, zooals bij alle windbloemen, dan groote massa's stuifmeel noodig om de bevruchting der bloempjes te verzekeren. De bestuiving toch bij rogge is altijd kruis- en gaat voort tot in den ochtend aan met geopende bloempjes; het openbreken der roggebloempjes wordt veroorzaakt door twee lichaampjes in de bloempjes, die tusschen het vruchtbeginsel en de onderste bloembekleedselen zitten. Deze lichaampjes zwellen n.l., door intreding van water in de cellen, bolvormig op en dringen

1) Eenheid van meening is daarover niet. Sommigen nemen voor de verschillende vormen, ook verschillende landen en streken van oorsprong aan.
2) Nederland, Noord-Duitsland. Noord- en Midden-Rusland teelen de meeste rogge; Engeland zeer weinig.

KOSTBARE GRASSEN. TARWE-, ROGGE- EN HAVER-AREN.

daardoor de onderste bloemkafjes weg. Na de bevruchting dringt het water uit de gezwollen lichaampjes in de groeiende vruchtjes, en keeren de kafjes, dank zij hunne elasticiteit, weer in hun vroegeren stand terug, waarmede de bloempjes weer gesloten zijn; wat meestal in een half uur na het bloeien is geschied. Bij uitblijvende bestuiving kunnen de bloempjes dagen lang geopend blijven. ☼ Het loont zeker de moeite den bloei van een roggeaar eens van nabij te volgen. Men ziet dan dat een tegen den bloei aan staand bloempje de drie helmknoppen tot aan den top der kafjes opgeschoven heeft, om bij het eerste wijken der kafjes te verschijnen. De helmraden groeien nu zeer snel en schuiven de helmknoppen uit het nog slechts even geopende bloempje omhoog. Is een helmknop geheel naar buiten geschoven, en vindt deze dus geen steun meer, dan valt hij om en hangt bungelend aan zijn draadje. Van het opengaan van het bloempje tot het omvallen van den eersten helmknop, verlopen slechts een paar minuten. Ondertusschen is, vooral op warme avonden, de helmknop, reeds vóór het omvallen, aan den top gespleten, maar meestal geschiedt dit op het oogenblik van het omvallen, en er schieten twee straaltjes van stuifmeel uit de beide stuifmeelzakjes van iederen helmknop naar buiten. Maar, de helmknoppen zinken nog dieper, wijl de helmraden nog eenigen tijd doorgroeien. Aan lange draden worden zij door de zwakste windzucht heen en weer bewogen; de opening in elk der beide stuifmeelzakjes vergroot zich tot een spleet, en de laatste stuifmeelkorrels worden uitgeschud. ☼ Opgemerkt wordt hierbij, dat sommige gerstvormen, o.a. de zesrijige en ook sommige tweerijige gerst, altijd met gesloten bloemen bloeien. Ook haver bloeit vaak, o.a. bij koel weder, met gesloten kafjes af; daarentegen bloeit vierrijige gerst meest met open kafjes, evenals de tarwe. ☼ De geweldige massa's stuifmeel, die uit een roggeakker kunnen ontwijken, kunnen wel een indruk geven van de enorme aantallen van korrels, die worden verspreid. Zoo heeft men bij Mais berekend, dat één mannelijke bloempluim ongeveer dertig miljoen stuifmeelkorrels voortbrengt, van welke er slechts één noodig is om één zaad te doen rijpen. Het stuifmeel van rogge en mais, en van eenige andere planten, o.a. van *Ambrosia artemisiaefolia*, kan bij menschen een ziekelijke prikkeling van de slijmhuide der neus te weeg brengen, welke onder den naam van hooikoorts bekend is. Men heeft berekend dat één gram roggestuifmeel voldoende giftige stof bevat, om over de vier miljoen menschen hooikoorts te bezorgen. ☼ De herkomst der tarwe is ook niet op één enkele soort aan te geven. De naaldloze tarwerassen stammen meerendeels af van *Triticum vulgare*. Men heeft echter ook een vorm dezer soort met naalden, de *T.aestivum*. Naalden bezitten vervolgens *T.turgidum*, *T.durum*, welke als zomerkoren in Afrika verbouwd worden en *T.polonicum*, welke haar verbreidingsgebied in Oost-Europa bezit. *T.monococcum* wordt weinig verbouwd, *T.dicoccum* meer. Deze laatste onderscheiden zich van de andere daardoor, dat de korrels bij het dorschen, evenals bij *T.Spelta*, in de bloem-

kafjes besloten blijven. Er bestaan talloze rassen van zomer- en wintertarwe; ik noem slechts de dikkoptarwe, uit Schotland herkomstig, Svalöfs Paarl tarwe, de Wageningsche Wilhelmina-tarwe, om bij enkele der edelste rassen te blijven. ☼ De stamvorm van de Gerst is vermoedelijk de in Z.W.Azië en in N.-Afrika voorkomende *Hordeum spontaneum*, met brozen aarspil. — Van de gerst wordt de vierrijige gerst meer als wintergraan verbouwd. In Midden-Europa is de tweerijige gerst overheerschend, tot ver naar het Noorden en hoog op de bergen. In korten ontwikkelingstijd overtreffen de veelrijige gerstsoorten de haver, een eigenschap, die van groot voordeel is in streken, waar de zomer slechts kort is, of de groeiperiode beperkt is door droogte. De gerstkorrels zijn, evenals die van Spelt en haver, van kafjes omgeven, daarmede zelfs samengegroeid. ☼ Van vier- en zesrijige gerst worden de korrels in het Noorden van Europa ook voor broodbereiding gebruikt; tweerijige gerst wordt in Europa verwerkt in Brouwerijen. Zoowel winter- als zomergerst worden in tal van rassen verbouwd; wintergerst meer in het Westen van Europa. Haverbrood was vroeger in Duitschland bekend en thans nog in Schotland. Tarwe, rogge en mais zijn thans de voornaamste broodgewassen. ☼ Graankorrels kunnen bij rijping dadelijk kiemen, iets, wat bij regenweder, in den oogsttijd een gevreesd verschijnsel is, en, bij langdurig nat weder, groote schade aan den oogst kan berokkenen. Aan den anderen kant kunnen graankorrels lang hunne kiemkracht bewaren, al is het dan niet zoo lang als de verhalen van gekiemde graankorrels uit de Egyptische mummiegraven zouden willen doen gelooven. De kiemkracht der graankorrels toch gaat reeds na vier jaren belangrijk achteruit; bij rogge zelfs reeds na twee jaar. (Meñ leze Prof. Dr. C. Fruwirth's artikel „Die getreide" in „Das Leben der Pflanze"). ☼ Een ander nadeel voor den oogst kan veroorzaakt worden door legering der graanhalmen, welke meestal haar oorzaak vindt in te dichten stand der graanplanten, waardoor, bij gebrek aan genoegzame belichting, de onderste geledingen der halmen zich te sterk verlengen, en daardoor verzwakken. Ook te groote vochtigheid van den bodem, en overvloedige stikstofvoeding, kunnen het legeren in de hand werken.

A. J. VAN LAREN.

EEN HERINNERING UIT DE ZUIDELIJKE BATAKLANDEN.

HET zijn herinneringen uit de oude doos, toen gemoedelijkheid — ook in het leven op de Indische Buitenbezittingen — nog niet had plaats gemaakt voor materialisme en jacht naar eigenbelang, twee kenmerken of zoo men wil uitwassen van de democratie in den tegenwoordigen tijd. Ja, en het was er echt gemoedelijk daar op de post in de binnenlanden van Sumatra. Jarenlang was het een kapiteinscommando geweest, maar toen bleek dat ons gezag in de Zuidelijke Bataklanden voldoende was

gevestigd, vertrok de kapitein met het grootste deel van zijn aanhang, twee luitenants en meer dan de helft van de totale garnizoenssterkte. Als oudste luitenant bleef ik met den dokter, enkele Europeesche en een zestigtal Inlandsche militairen achter. Later, toen Batavia vond, dat voor zoo'n klein garnizoen een dokter als overbodige weelde moest worden beschouwd, nam ik bij mijn militair commando ook de functie van Officier van Gezondheid over. Intusschen, ik zag een goed vriend vertrekken, al was dan ook onze verhouding een zeer eigenaardige geweest. De dokter bekleedde den rang van kapitein en ik als postcommandant was een betrekkelijk nog jong luitenant. De chef was dus de mindere in rang en wanneer het eens in de maand gebeurde, dat ik als plaatselijk militair commandant volgens de voorschriften inspectie hield over het kleine hospitaaltje, liepen wij samen met een paar dienstgezichten het ziekenzaaltje rond, waar zelden meer dan

twee of drie patiënten als malaria-lijders den dag in gepaste vreugde trachtten door te brengen. En ook zelden klonk uit den mond van de verpleegde kromo's, op mijn vraag hoe de behandeling wel was, een ander antwoord, dan een welgemeend: „Baik sekali toewan commandaan”, heel goed, mijnheer de commandant. Ze hadden 't er nog zoo kwaad niet en na afloop betuigde de luitenant aan den kapitein zijn hoge tevredenheid naar aanleiding van het gehouden onderzoek; wij wandelden samen naar huis en in minder dan geen tijd werden de dienstgezichten, mitsgaders de sabels, die als onmisbare instrumenten bij zoo'n gang door 't vreedzame ziekenzaaltje waren omgegorrd, tot een volgende inspectie achter slot en grendel opgeborgen. De luitenant had met den kapitein afgedaan en dokter en ik bespraken in de voorgalerij van mijn woning rustigjes allerlei avontuurlijke plannen voor een varken- of hertenjacht — waarbij zelfs zoo nu en dan aan olifanten werd gedacht — op den aanstaanden Zondag. ☼ Nu zou dat helaas veranderen; de dokter hield vendutie, gaf mij zijn apotheek met hospitaaltje en alles wat daarbij behoorde, de zieken inclus, officieel over en voortaan zou ik als commandant, mijzelf als dokter, 't zij schriftelijk of mondeling een berisping moeten toedienen, wanneer de verpleging in 't ziekenzaaltje altemet te wenschen over mocht laten. Het was echter de korporaal ziekenverpleger, die door zijn tactvol optreden alles zorgvuldig verreed, wat tot een conflict aanleiding geven kon. Als deskundig medicijnman had hij trouwens na dokter's vertrek wel een beetje de autoriteit van den officier van gezondheid op zich zelf voelen overgaan. ☼ Op een vroegen morgen deed ik dokter uitgeleide tot aan een paal of 10 (15 K.M.) buiten mijn standplaats; in een bocht van den mooi begroeiden bergweg, die naar het twee dagen rijdens

MUZIEK VAN TOBANEZEEN VOOR HET HUIS VAN DEN RESIDENT

verwijderde kustplaatsje voer, namen wij afscheid. Wij waren zoolang goede vrienden geweest en bij het terugrijden naar mijn post voelde ik, dat ik voortaan als officier geheel op mijzelf zou zijn aangewezen. Niet alleen echter voor de militairen was dokter's heengaan een gevoelig verlies, ook de burger-ambtenaren en vooral de Inlandsche bevolking, die van de polikliniek een druk gebruik placht te maken, zouden hem dagelijks missen. Wel trachtte ik ze zoo goed mogelijk te helpen en sloeg ik mij er aanvankelijk vrij handig doorheen, maar de toeloop verminderde allengs, toen de menschen begonnen te merken, dat „toewan commandaan” zich in alle ernstige gevallen, d.w.z. als er niet met oogdruppels, wonderolie of schurftzalf werd gewerkt, zooveel mogelijk op den achtergrond hield. ☼ Voor mij begon nu dat eigenaardige postenleventje, waarin enkele jaren voorbij gingen zonder dat ik een collega ontmoette. Wel gaf de dienst mij bij afwezigheid van een behoorlijk onderlegd administratief sergeant, handenvol werk, maar daarbuiten ging ik geheel op in de burgerwereld van de kleine gewestelijke hoofdplaats. En dat burger ambtenaarskringetje, waarvan misschien als nergens elders de Resident het middelpunt vormde, zorgde voor een gemoedelijke prettige samenleving, die ik mij niet dan met de grootste sympathie herinner. Ja, het was het gastvrije residentiehuis waar in en waar omheen heel de kleine Europeesche kolonie leefde, werkte en ontspanning zocht. Maar bovendien had de „toewan besar” in zeldzame mate het vertrouwen van de Inlandsche bevolking, met name van de Noordelijke Bataks, de Tobanezen, die tot voor betrekkelijk korten tijd een menschenetenden stam vormden. Hij was met behulp der zending en enkele militaire posten jarenlang als pionier in hun midden werkzaam geweest en werd er door de bevolking niet anders genoemd

GROEP TOBANEZEEN, GEREED VOOR DEN DANS.

dan „Ompoe” (grootvader). Toen Ompoe echter bij zijn benoeming tot hoofd van 't geheele gewest noodzakelijk naar de Zuidelijke Bataklanden moest verhuizen, waren ze zeer teleurgesteld, omdat ze hem nu voortaan uit hun midden moesten missen. Ten einde dat gemis weer wat goed te maken trok jaarlijks een deputatie van Noordelijke Bataks naar de hoofdplaats, om Ompoe nog eens te zien en hem hulde te brengen. Ik vertel dit, wijl er uit blijkt op welke wijze in het soms wel wat eentonige postenleventje nu en dan een aardige afwisseling kon worden gebracht. Levendig herinner ik mij, dat op een goeden morgen, kort na dokter's vertrek, de soldaten in de benting te hoop liepen en naar de wapens grepen, omdat er plotseling van de overzijde der Ajoemi-rivier een oorverdoovend geweervuur klonk. Het

vluchten. Ze trokken het bosch in, zonder te weten waarheen, en dwaalden en dwaalden tot de avond hun overviel. Ze waren nu weer bij elkaar, maar in hun angst over hetgeen ze in innige liefde voor elkaar hadden gedaan, klommen ze bij het aanbreken van den dag, om zich te verbergen, boven in een boom. Bij de verdwijning van zijn zoon was intusschen door den vader alarm geslagen. Overal werden de wouden te vergeefs afgezocht, totdat eindelijk een slaaf de beide kinderen in den top van een boom ontdekte. Hij riep ze toe naar beneden te komen, maar kreeg geen antwoord. De slaaf klom in den boom, maar kwam niet weer terug; gaf ook geen antwoord aan degenen die beneden stonden te roepen. Met een tweeden slaaf gebeurde het zelfde en ook achtereenvolgens met zeven datoe's (wijzen). Ze klommen allen in den boom, maar bleven dan waar ze waren en lieten geen geluid hooren. Ten langen leste werd de hulp ingeroepen van een heel ouden datoe. Hij verscheen op het tooneel, keek in den boom en zei tot de omstanders: „Maar hoe dom van jullie; zie jullie niet dat die kinderen en slaven en datoes in hout zijn veranderd? Hoe zouden ze naar beneden kunnen komen?” ☞ Dit is de legende. Wat nu volgt is historie. De Tobanees was sinds overoude tijden gewoon zijn tooverstaf te maken uit hout van een door de legende aangewezen boomsoort en hij sneed er heel kunstig de menschenfiguren in van slaven, datoe's en de beide ontvluchte kinderen. Die tooverstaf hielp hem bij alles waarin de hulp der goden noodig was, bij oorlog, bij handel, reizen en oogsten, echter onder één voorwaarde: de staf moest gezegend worden door een kind, dat als laatste wensch in zijn jonge leven hulp beloofde aan den stam waarin het was geboren. Daartoe was het noodig, dat het na zijn belofte voor altijd zweeg. Het moest ten offer vallen aan den stam, maar op een wijze, die haast te stuitend is om hier te vertellen. Uit de kampong werd een kind gehaald, geheel willekeurig, ofschoon ook wel beweerd wordt, dat het van een radja wezen moest, die zich dan ongelooflijk genoeg daar niet tegen verzette. Men bracht het naar de offerplaats, waar het tot aan den hals in den grond werd begraven. De kleine wist niet wat er met haar ging gebeuren en begon angstig te schreien. Een datoe vroeg haar nu of ze haar volk wilde helpen en om haar wat tot bedaren en aan 't spreken te krijgen, gaf men haar snoeperijen en werd ze met allerlei lieve naampjes gevlod. Wanneer het eindelijk moe geschreid „ja” zei op de vraag van den datoe, trok een helper haar hoofdje achterover en goot gereedstaand kokend lood in haar mondje. Met een mengsel van haar hersens en bloed, dat in 't bovenste van de beeldjes werd gebracht, verhuisde haar zieltje in den staf, die ze met haar laatste woord had gezegend. ☞ Als ik nu mijn ouden tooverstaf bekijk, die Pertjabar mij gaf ten teeken van vriendschap en eerbied, en die ook het leven van een kind als offer heeft gevraagd, dan denk ik aan dat Bataksche dorpstafreeltje in de dagen, toen er nog geen Ompoe en ook geen zending was om het geloof, het doen en laten der heidensche Tobaneezen in menschelijker banen te leiden.

P. T. W.

De Portugeesche Synagoge.

EEN AANVULLING.

NAAR aanleiding van mijn artikel over De Portugeesche Synagoge ontving ik een schrijven, waarin mij gezegd werd, dat de meening van den heer S. Seeligmann, die m.i. op zeer goede gronden berust, onjuist zou zijn en wél Bouman, niet Stalpaert, de architect zou zijn

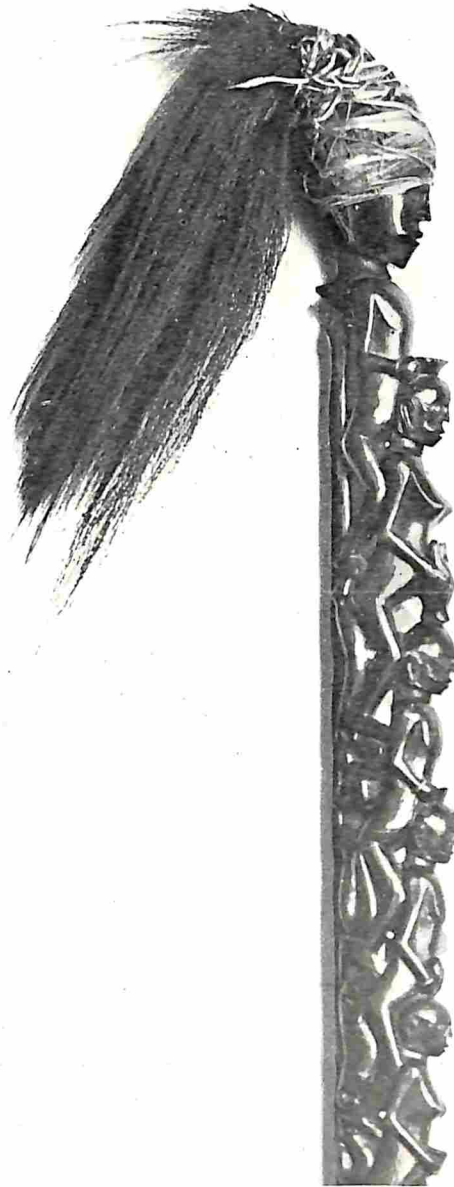
geweest. De geachte schrijver geeft als argumenten voor zijn opvatting aan:

- de gedenkplaat in de Synagoge,
- de officieele opdracht in het Portugeesch archief,
- het gedicht op de inwijding van Romeyn de Hooghe (ook door mij aangehaald).

☞ Ik meen niet beter te kunnen doen dan de argumenten van den heer Seeligmann hier te herhalen, omdat hieruit ten duidelijkste blijkt, dat mijn bewering volstrekt niet onjuist behoeft te zijn, gelijk de geachte inzender bij voorbaat aanneemt. In het Centraalblad voor Israelieten in Nederland van 22 April 1921 vinden we hierover een artikel van den heer Seeligmann. Hij deelt mee, hoe 't hem onwaarschijnlijk lijkt, dat de Portugeesche synagoge gebouwd zou zijn door een

overigens geheel onbekenden Mr. metselaar Elias Bouman. De bouwmeester van de Grootte Synagoge is onbekend; en deze en de Portugeesche synagoge zijn beide uitstekende voorbeelden van Nederlandschen Kerkrenaissancebouw uit 't laatste derde der 17e eeuw, vertoonen typische overeenkomst in architectuur en dragen het cachet van hooger bouwkunst dan door een overigens geheel onbekenden Mr. metselaar te zijn ontworpen. ☞ Op het gemeentearchief te Amsterdam nu vond de heer Seeligmann twee notarieele contracten van de *Kerkmeesteren van de hoogduitse Joden* van 28 Maart 1670, ten eerste met den Mr. metselaar Elias Boumans en ten tweede met den Mr. huystimmerman Gillis van Vin, van bouw en betimmering der hoogduitse Synagoge ten overstaan van notaris J. Snel te Amsterdam gesloten. Uit deze acten blijkt duidelijk dat de *tekening* door een ander is gemaakt en dat: „... als dit werck opgemaakt sal sijn, soo sal de Hr. Daniël Stalpaert het werck opneemen of het niet wel gemaect is, off yets daer noch aen mancqueert tot dat de besteeders haer contentement hebben”. ☞ De conclusie ligt voor de hand dat de toenmalige stadsarchitect Daniël Stalpaert de ontwerper van de groote synagoge was, die hetzelfde cachet heeft, als de kerken op het Bickerseiland, op Oostenburg en de Portugeesche synagoge. (Een vergelijking van de beide afbeeldingen, in „Buiten” van 25 Juli l.l. bevestigt volkomen deze opvatting). ☞ Hierbij komt nog het volgende. Daniël Stalpaert etste in 1662 een plattegrond van Amsterdam, waarvan ook het gemeentearchief te Amsterdam een exemplaar bezit. Op dit exemplaar staan ook de Hoogduitse en de Portugeesche synagoge, die echter pas in 1671 en 1675 zijn gebouwd. Die gebouwen zijn later door Stalpaert bijgeëtt, wat gemakkelijk kon gebeuren, daar hij de koperen plaat heeft mogen behouden, gelijk blijkt uit de Resol. Thes. ord. 2 (1657—1664) f. 162 recto onder 15 November 1663. „Den architect Daniël Stalpaert sal vereert worden de somme van driehondert vijftien Gl. tot vergoedinghe van de onkosten bij hem gedaen tot het maken van de grote caerte van de uytlegginge, des so sal hij de plaet met 't gunt daertoe behoort voor sich houden”. ☞ Seeligmann concludeert: „Het is naar mijn meening daarom niet meer twijfelachtig, dat de hoogduitse Synagoge, en ook de Portugeesche Synagoge, die eveneens door den Mr. metselaar Elias Bouman als aannemer is gebouwd, door Daniël Stalpaert als architect is ontworpen”. Bij welke conclusie ik me met overtuiging aansluit.

R. v. O.

BOVENHELFT VAN DEN OP DE VOLGENDE BLADZIJDE AFGEBEELDEN BATAKSCHEN TOOVERSTAF, MET DE MOTIEVEN VAN DE TWEELINGEN EN DE VERSCHILLENDE DATOE'S.

OP LEVEN EN DOOD

22) Naar het Engelsch door CHLS G. D. ROBERTS.

INTUSSCHEN begon de beer, die den vuurdood zag naderen, te beven. Behalve de wijze vos, was hij het eenige dier in dien ongelukkigen troep met genoeg verstand om al de verschrikkingen van het lot dat hen wachtte te voorzien en te begrijpen. Er was geen hol onder den oever ruim genoeg om zijn groot lichaam te herbergen. Hij jankte ongelukkig en keek met begeerige oogen naar den wilden stroom, waarlangs de otter gevlucht was. Maar hij dorst dit pad niet volgen. Dit scheen een even zekere weg naar den dood. En reeds was het een borrelend, sombere, woeste laan tusschen twee muren van rook en vlammen. Ook de kreek was nu een plaats der verschrikking. De oppervlakte was bedekt met de overlevende kleine dieren, een paar wilde katten, ontelbare eekhoorns, met wezels, marters, marmotten, muizen, waschberen, en zelfs een paar hazen, wie het uur van diepste wanhoop had leeren zwemmen. De anderen waren dood. Ook eenige der herten waren ten onder gegaan in den waanzinnigen strijd die nu blindelings in het midden van de kreek onophoudelijk woedde. Behalve de beer, bleven alleen de onverstoorbare elanden afzijdig van die noodlottige plek; zij bleven in het water liggen en hieven van tijd tot tijd hun snuiten op om de schroeiende en verstikkende lucht in te ademen. Plotseling, toen bij toeval zijn wanhopende oogen stroom-op keken, zag de beer een wilde gestalte, die hem door het schuim en den rook tegemoet snelde. Het volgende oogenblik herkende hij ze. Het was de man, die neergedoken zat in den achterstevan van zijn kano en die deze, woest pagaiend, tusschen de rotsen en schuimende golven door stuurde. Hij had een deken gedeeltelijk om zijn hoofd geslagen; en een punt ervan die achter hem aan wapperde, rookte en smeulde. Hij stuurde de kano in de kreek en hij slaagde er nog net in te voorkomen dat deze kantelde, toen hij schuin op den ondergedompelden rug van een der elanden af stevende. Hij bleef even rusten op armlengte van den beer en toen zag deze hoe vreemd veranderd hij was. Zijn groote, gespierde handen en zijn mager gezicht waren zwart en verschrompeld, en zijn oogen keken angstaanjagend uit holten waarlangs de wimpers en wenkbrauwen verschroeid waren. Niettemin bracht zijn komst de beer een gevoel van verlichting. Hier, dat voelde hij, was een verstand, dat zelf de monsters van het vuur niet de baas konden worden. Hij jankte en kwam dicht bij de kano, terwijl een flauwe hoop in hem levendig werd. De man zag hem en herkende hem zelfs in dit hachelijke oogenblik, met een verwrongen grijns, als den vijand, die zoo lang al zijn vallen ontkomen was. „Dezen keer, geloof ik, zijn we er beiden even erg aan toe, ouwe jongen!” mompelde hij moeilijk, de deken losmakend en over de zijde van de kano in het water dompelend. Daarna sloeg hij ze druipnat over zijn hoofd en schouders, stak een punt ervan in zijn mond ten einde er doorheen adem te halen als de rook te dik werd, stuurde zijn bootje weer stroomopwaarts en schoot de watervallen tegemoet onder de laag hangende rookwolken. Een oogenblik aarzelde de beer, jankend als een jong hondje, en toen sprong hij hem achterna. Inderdaad was de beer een veel beter zwemmer, dan hij zelf gedacht had. Na enkele oogenblikken van verbijs-tering in de vreeselijke, draaiende zuiging van den stroom, was hij meestal in staat zijn kop boven water te houden en daarna om min of meer zijn weg te bepalen. In den beginne koos hij dezen slecht, daar hij den aard van het water niet kon beoordeelen naar zijn voorkomen. Nadat hij met groote moeite zich door een opeenvolging van kleine stroomversnellingen had heen gevochten, bemerkte hij even rechts voor zich uit een gladden weg

BATAKSCH
TOOVERSTAF.

tusschen twee muren van woeste golven. Met inspanning van al zijn krachten gelukte het hem dit pad te bereiken. Hij voelde vasten bodem onder zich. Hij deed zijn uiterste best zich op het laatste oogenblik nog tegen te houden, maar hij werd onverbiddelijk omver geworpen en van het uiterste puntje van een loodrecht opstijgende rots in den ziedenden heksenketel aan den voet geworpen. Gelukkig voor hem was het dal diep genoeg om de volle kracht van den stroom te breken en bleef hij in een stuk betrekkelijk kalm water liggen tot hij zijn geestvermogens en zijn adem herkrege had. Toen gelukte het hem zijwaarts te ontsnappen en werd hij meegevoerd door de woeste strooming. Maar nu had hij geleerd zulke verraderlijk effen gedeelten te ontwijken en bij voorkeur de steile, onstuimige, zwaar golvende banen te zoeken, die wijzen op diepte en afwezigheid van belemmeringen. De man, voortgestuwd door zijn krachtig pagaien, was hem nu ver vóór en uit het gezicht, maar de beer voelde zich gerust zolang hij volgde waar deze hem den weg gewezen had. Beide oevers der rivier vormden nu een laaienden vuurgloed, een chaos van dikke uitstromende zwarte rookwolken, verscheurd door fel uitschietende roode en oranje vlammen. Groote boomen vormden gedurende enkele minuten hooge flambouwen boven alles uit en wankelden en vielen neer, terwijl de slag van hun val verdoofd werd door het zware geloei om ze heen. Soms voelde de beer zelfs zijn lippen en neusgaten schroeien van de hitte, als hij zijn druipende kop ophief en met moeite de zengende lucht inademde. Maar hij wanhoopde niet meer, zóóveel vertrouwen stelde hij in den man. Ten slotte vormde de hoofdstroom van de South Fork een geweldigen trechter en schoot omlaag met een donderend geraas, dat zelfs boven het bulderen der vlammen uit klonk. De beer deed zijn uiterste best de ondiepe gedeelten langs den oever te bereiken, waar het water over de rotsen glee-
de, maar hij was te laat. Nog een seconde en hij was gegrepen in de zuiging. Onweerstaanbare stroomingen pakten hem, rolden hem om en om, zogen hem naar beneden. Dofte geluiden donderden in zijn ooren, zijn longen stonden op het punt van te barsten. Toen werd hij plotseling half verstikt omhoog gestooten naar de lucht en voelde hoe gladde rotsen weggleden onder zijn voeten. Het volgende oogenblik grepen zijn klauwen een hout, groeven zich er in vast en het gelukte hem zich er aan vast te klemmen. Nog een paar seconden en hij was er in geslaagd zich uit het water op te trekken en zich met alle macht vast te klemmen aan eenige boomstammen, die door den stroom waren meegesleept en nu vast zaten in een zijtak van de rivier. Tot zijn verbazing zag hij vlak voor zijn neus den man, met zijn lichaam onder water, op het einde van den boomstam die vast zat in een rotsspleet en met zijn hoofd, behalve de oogen, in de natte deken ge-

TOBANEZEN SLACHTEN EEN DOOR DEN RESIDENT
GESCHONKEN BUFFEL.

wikkeld. Van de kano was geen spoor meer te zien. De man keek het doornatte, hijgende dier aan met een blik van herkenning in zijn gezwollen oogen en schoof een eindje verder op den boomstam ten einde plaats voor hem te maken. „Blij je te zien, ouwe jongen!” riep hij uit. „Doe alsof je thuis was! Jij en ik zijn, geloof ik, de eenige overlevenden hier in de buurt!” Hetzij hij iets hoorde van de stem van den man of omdat hij moeite had den man in de oogen te kijken, schoof de beer schuw achteruit. Maar toen hij voelde hoe de stroom dreigde hem bij zijn achterpooten mee te sleuren, schoof hij weer naar voren en bleef vlak op den stam liggen binnen het bereik van 's mans arm. Voor het oogenblik waren de twee vluchtelingen veilig. Ze hadden water genoeg om ze te bedekken en eenige rotsen die wat hooger boven de oppervlakte staken, beschermden hun gezichten tegen de directe werking der vernielende vlammenbundels, die van tijd tot tijd over het water uitschoten. Dien geheelen dag en dien geheelen nacht (maar ze wisten niet wanneer de dag in nacht overging) lagen de man en het dier zoo, zij aan zij, zich vastklemmend aan het leven, terwijl het vuur langs ze woedde aan beide zijden en over ze heen. Toen begon dit uit te dooven, gloeiende stronken en stammen achterlatend aan beide oevers, die smeulden en rookten met hier en daar een eenzamen pijnboom, die nog in vlam stond. De lucht was nu voldoende afgekoeld om zonder bezwaar in te ademen; en een hopelooze, grauwe dageraad keek neer op het tooneel der vernieling. De man stond op, strekte zijn verstijfde beenen uit, wong het water uit zijn kleeren, en nu, zoo snel

veranderen onze verlangens, wendde hij zijn lichaam naar den gloed ten einde zich te verwarmen. De beer keek spiedend naar hem, maar waagde het niet dichterbij te komen. Hij volgde iedere beweging van den man, zooals een hond zou gedaan hebben. Hij had, voor het oogenblik, alle initiatief verloren. Eén ding zag de man nu duidelijk in: het zou nog dagen duren al-

vorens hij langs die vurige oevers kon ontkomen, tenzij een wolkbreuk het gloeiende mos-tapijt zou uitdooven. Maar tusschen zijn onveilig toevluchtsoord en het strand, een klein eindje stroom-af, bemerkte hij een eilandje van zand en kiezel, waar eenige boomstammen op gestrand waren en waarop enkele kleine struiken en rietgewas groeiden. Het lag zoo in het pad van het schuim, dat opspatte van de rotsen, dat — ofschoon de hitte de struiken had geschroeid en gezengd — ze deze niet had kunnen verbranden of meer doen dan de boomstammen een oogenblik te doen opvlammen langs hun met hars doordrenkten bast. Het scheen den man toe, dat dit zand-eilandje met zijn boomstammen hem een kans op ontsnapping zou geven, als hij het maar kon bereiken. Maar tusschen dit punt en hem schoot een diepe woeste stroom, die naar hij vreesde, hem, niettegenstaande hij een uitstekend zwemmer was, als een stroohalm zou meevoeren. Als de beer het maar eerst eens wou probeeren, dacht hij! Maar anderzijds begreep hij al gauw dat dit toch niets zou bewijzen, daar de beer kon opworstelen tegen een stroom, waarin hij zou verdrinken als een jong katje. Toch keek hij den beer smeekend aan en riep zoodat hij boven het gedonder van den waterval hoorbaar was: „Probeer 't, ouwe jongen! Wij kunnen hier toch niet den heelen dag blijven zitten!” De beer, die dacht, dat hij van iets vreeselijks beschuldigd werd, kromp angstig terug naar het onderende van zijn schuilplaats. Daar hij zag, dat er niets anders op stond, dan 't er maar op te wagen, verspilde de man verder zijn tijd niet. Voorzichtig zijn weg kiezend tusschen de twee stroomingen door, juist in het mid-

den, werkte hij zich vooruit naar het gedeelte waar de stroom het zwakst was, ten einde het beste terrein te hebben voor zijn gevaarlijke onderneming. Toen hij niet langer weerstand kon bieden aan de kracht van den stroom, trachtte hij dezen zooveel mogelijk te ontkomen en zwom met de uiterste krachtsinspanning, in de flauwe hoop, dat het hem gelukken zou het zand-eilandje te bereiken, alvorens hij er voorbij gevoerd zou worden. Het volgende oogenblik zag hij de ijdelheid van die hoop in. In die strooming was hij niet meer dan een dwarrelend boomblad. Intusschen had de beer in spanning gekeken naar de poging van den man om zich vooruit te werken. Hij begreep niets van die manoeuvre, maar hij wist best, dat de man hun rustplaats niet kon verlaten langs dezen weg. Toen hij echter zag, dat de man den stroom volgde in de richting van den oever, voelde hij zich verlaten. Met een jankenden kreet sprong hij ook het water in. Hij dorst den man niet uit het oog verliezen, uit vrees dat het vuur dan weer op hen zou afstormen. Met opgeheven kop streed hij moedig tegen de kracht van het water; en ofschoon hij met angstaanjagende snelheid werd meegesleurd, lukte het hem toch een eindje in de dwarsrichting te vorderen. Hij was juist zoo ver gevorderd, dat hij de kracht had geschat waartegen hij te worstelen had en zijn richting zoo had genomen, dat hij op het zand-eilandje zou landen, toen tot zijn verbazing, de man naar hem toegevoerd werd en deze zich vastgreep aan de dikke vacht op zijn dijen. Verschrikt door dien onvoorziene aanval, zwom hij met nog meer kracht dan tevoren. En de man, langs hem heen glijdend, greep hem bij de voorzijde en klemde

zich daar onverbiddelijk aan vast. Door zijn angst voortgedreven, bereikte de beer snel het kiezelstrand en liep weg als een opgejaagde kat. Maar die verschrikkelijke greep op zijn zijde was hij kwijt. Toen hij zich omdraaide om de oorzaak daarvan te ontdekken, zag hij den man op den rand van den oever buiten adem staan lachen, roepend:

„Dank je, ouwe

jongen! Dat heb je prachtig gedaan.” Ontsteld door het lachen, dat boven zijn begrip ging, schuifelde de beer naar den anderen kant van het eilandje en keek verlangend naar de smeulende oevers. Toen de man weer op adem gekomen was, rolde hij twee boomstammen voort en legde ze naast elkaar in het rustige water achter het eilandje. Met de taaie wortels der struiken en de goede einden der geschroeide biezen, maakte hij de twee boomstammen stevig aan elkaar vast en toen nog steviger, tot hij een vlot gemaakt had, dat naar zijn meening, bestand zou zijn tegen alle stroomversnellingen, die hij nog zou ontmoeten. Hij wist, dat hij geen halve mijl meer af was van het meer en de open vlakte; en hij wist ook, dat hij de ergste versnellingen en watervallen van de South Fork achter den rug had. Weliswaar had hij noch een pagaai, noch een boom om zich in de goede richting te houden, maar toch stak hij vol vertrouwen van wal. Daarbij wuifde hij zijn mede-vluchteling vaarwel. „Blij jij maar waar je bent, ouwe jongen!” riep hij hem toe. „Je zit daar goed, tot de bosschen weer wat afgekoeld zijn!” De beer, niet langer bevreesd voor de vlammen, maar nog beangst door den forschen greep op zijn zijden, scheen dien raad te accepteren. Eerst volgde hij het vlot tot in het diepe water, besluiteloos jankend. Toen ging hij op zijn hurken zitten en volgde het met zijn oogen en zag het dansen op de golven, met den man ineengedoken er op, tot het in een bocht van de rivier verdween.

(Wordt vervolgd).

DADELPALMEN.